

FRANSIZ KAMU HİZMETİ TELEVİZYON YAYINLARININ DÜNÜ VE BUGÜNÜ

Ayşen Akkor GÜL *

The Early and Present State of Public Service Television Broadcasting in France

This study focuses especially on the history of public service television broadcasting in France. As it mentions the milestones of the public service television broadcasting in France, it also reflects the changing attitudes of television viewers and state towards public service broadcasting at different periods.

Among the examples given in the study one can also reach a full comprehension of various difficulties public service broadcasters had faced with. Financial and legal pressure, challenges coming from the viewers and the danger of losing television ads have been the main problems of French public service television broadcasters and seem to continue in the future.

.....

Giriş

İletişim teknolojisinin hızla ilerlemeler kaydettiği, ticari televizyon kanallarının büyük güç kazandığı günümüzde kamu hizmeti televizyon yayıncılığının önemi giderek daha çok ortaya çıkmakta ve bu konuda çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Fransız kamu hizmeti televizyon yayıncılığının geçirdiği evrelerin, dünya kamu hizmeti

* *Araş Gör.İstanbul' Üniversitesi Avrupa Topluluğu Bölümü, Sosyo-Kültürel Yapı Bölümü*

televizyon yayıncılığında önemli bir yeri vardır. Türkiye’de ticari televizyon yayınlarının yoğun şekilde eleştirildiği günümüzde, Fransız kamu hizmeti yayıncılığının incelenmesi, birçok bakımdan ışık tutacak niteliktedir. Fransa’da kamu hizmeti televizyon yayınlarının geçmişi oldukça eskilere dayanmaktadır. Örneğin, 1986 yılında özelleştirilen *TF1*, Fransa’nın ilk kamu televizyonu olup, yayına 1947’de başlamıştır. Bugünkü *France 2* ise yayın hayatına *Antenne 2* ismiyle Aralık 1963’de atılırken; *France 3* 1972 yılından itibaren yirmi küsur yıl *FR3* kısaltmasını kullanarak hizmet vermiştir.

Antenne2 ve *FR3* kanalları *TF1* ile birlikte uzun yıllar *ORTF*(*Office de la Radio diffusion –Television Française*) isimli kamu kuruluşunun denetimi altında kalmışlar ve ancak *ORTF*’nin 1974 yılında dağılması ile birlikte, her biri yayın hayatlarını birbirinden bağımsız kuruluşlar olarak sürdürmeye devam etmişlerdir. 1986 yılında ise *TF1* özelleştirilerek, ticari televizyonların arasına katılmıştır. 1990’lı yılları ortalarından itibaren *France 2* ve *France 3* Fransa’daki başlıca kamu hizmeti yayıncıları olarak çoğulcu sistemde yerlerini almışlardır.

Tüm Avrupa’da olduğu gibi Fransa’da da bir zamanların yegane televizyon yayınlarını oluşturan kamu hizmeti yayıncıları, ticari kanalların ortaya çıkması ile gittikçe gözden düşmüş; böylece ekranlar Amerikan filmleri, ucuz yarışma programları ve melodramlarla dolmuştur.

Avrupa Birliği’ne üye devletler 1998 yılında Amsterdam’da imzaladıkları protokolde kamu hizmeti yayınlarının toplumların ‘demokratik, sosyal ve kültürel gereksinimleri ile bağlantılı olduğunu’ vurgulayarak, bu kuruluşların önemini dile getirmişler ve bir kez daha gözlerin kamu hizmeti yayınlarına çevrilmesini sağlamışlardır.¹

Bu çalışma Fransız kamu hizmeti televizyon yayınlarının ilk günlerinden itibaren günümüze kadar geçirdikleri evreleri; halkın ve devletin kamu hizmeti yayınlarına karşı tutumunu ve bu bağlamda kamu hizmeti yayıncılarının karşılaştıkları zorlukları yansıtabilecek şekilde incelemekte ve Fransız kamu hizmeti televizyon yayınlarının izlediği inişli çukurluğu yolu gözler önüne sermektedir.

¹ EUROPEAN COMMISSION, *The Digital Age European Audiovisual Policy* (Brussels-Luxembourg, 1998), s.26.

Fransa'da Kamu Hizmeti Televizyon Yayınlarının Doğuşu

Fransa'da televizyon yayınları İngiltere ve Almanya'ya kıyasla oldukça yavaş gelişmiş, halkın yeni iletişim cihazına ilgisi de sınırlı kalmıştır. Örneğin, PTT 1935 yılının Kasım ayında 441 satır standardını kullanarak, Paris bölgesine haftada onbeş saatlik yayın yapmaya başlamış; ancak halk görüntü açısından pek net olmayan yeni kitle iletişim aracına duyarsız kalarak, radyoyu tercih etmiştir. Öyle ki halkın ilgisinin bir nevi göstergesi olarak kabul edilen televizyon cihazı sayısı düzenli yayınların başlamasından dört yıl sonra İngiltere'de yirmi beş binken, Fransa'da bu sayı ancak üç yüz civarında kalmıştır.²

1940'ların ilk yıllarında Fransa'nın kuzeyi ve batı kıyıları Almanlar tarafından işgal edilmiş olduğundan, televizyon yayıncılığı ve halkın televizyona ilgisi açısından fazla bir değişiklik yaşanmamış ve böylece radyo başlıca kitle iletişim cihazı olmaya devam etmiştir. kuruluşolarak yapılandırıldığı ve direkt olarak Başbakan ve Enformasyon Bakanlığı'na bağlı olduğu RTF'yi (*Radiodiffusion-télévision française*) 8 Kasım 1947 tarihinde kurmuştur.

Ne var ki, düzenli televizyon yayınlarının tekrar başlaması işgal öncesinde olduğu gibi halkta fazla ilgi uyandırmamış, yeni kitle iletişim cihazına karşı ilgisizlik devam etmiştir. Öyle ki Fransa'da 1950'lerin başlarında televizyon cihazı sayısı ancak dört bine ulaşabilmiştir. Kısacası, kamu hizmeti yayıncılarının bu dönemdeki en büyük sorunu halkın yayınlara karşı ilgisizliği olmuştur.

2 Haziran 1953'te İkinci Elizabeth'in taç giyme törenin televizyondan naklen yayınlanması; İngiliz halkı gibi Fransız halkını da oldukça etkilemiş ve hatta Fransız halkının televizyona karşı kayıtsız tavrının bu olaydan sonra değişmeye başladığı; daha sonra televizyon cihazlarının ucuzlaması ile de bu ilginin daha da arttığı söylenmiştir.

İlk yıllarda devletin televizyon yayınlarına karşı tutumu oldukça ilginç olmuştur. Önceleri devlet televizyon yayınlarını kendisi başlatarak, yeni kitle iletişim aracının kontrolü altında gelişmesini istemiş, fakat daha sonraları televizyonun halk arasında radyo kadar tutacağına inandığından televizyon yayınlarına sıkı bir denetim

2 R. THOMAS, *Broadcasting in France*, (London: Cox and Wyman Ltd, 1976), s.6.

uygulamaya gerek görmemiştir. Buna karşılık, aynı yıllarda devlet radyoda okunan haberlerin daha geniş kitlelere ulaştığına inandığı için radyo haberlerini yayınlanmadan evvel Enformasyon Bakanlığı'nın denetimine tabi tutmuştur.

1950'li yılların sonlarında, özellikle 1956 yılında Cezayir'in bağımsızlığı gündeme geldiğinde, devlet televizyon izleyicisinin artık küçümsenecek bir azınlık olmadığı kanaatine vararak, televizyon yayınlarının da daha sıkı bir denetime tabi tutulmasına karar vermiştir. Böylece o günlerden itibaren televizyon haberleri de Enformasyon Bakanlığı'nın denetimi altına sokulmuş ve devletin televizyon yayınlarına müdahalesi artmıştır.

Kamu Hizmeti Televizyon Yayınlarının Üzerinde Gelişen Devlet Baskısı

1958 yılından itibaren, Charles de Gaulle yanlısı hükümetlerin RTF üzerinde baskı kurduğu muhalefet ve çeşitli çevrelerce iddia edilmeye başlanmış, bu bağlamda Enformasyon Bakanlığı'nın yetkilileri ile RTF'nin yöneticileri arasında yapılan düzenli toplantılara dikkat çekilmiştir. Ancak bu iddialar hükümetlerce yalanlanmış; buna karşılık asıl muhalefetin tüm yazılı basını hükümete karşı kullandığı, hükümetlerin davranışının ise televizyon aracılığı ile kendini savunmadan öteye gitmediği belirtilmiştir. Halbuki gerçekte, örneğin Ruth Thomas gibi birçok araştırmacının da değindiği gibi, hükümetlerin yaptığı kendini savunmadan çok öteye gitmiştir. Kamu hizmeti yayıncıları bu dönemde RTF'nin kilit noktalarına hükümetin görüşlerinden ötürü ya kişilerin getirildiğine şahit olmuş, birçoğu görüşlerinden ötürü ya görevini kaybetmiş yahut kaybetme riski ile karşı karşıya kalmıştır.³

Ayrıca yayıncılar haberlerde öncelikli olarak devlet büyüklerinin o gün neler yaptığını aktarmak zorunda bırakılmışlar; örneğin, haberlerden sorumlu Georges Penchenier'in grev haberini başbakanın gezi ziyaretinden önce vermesi tartışma yaratmış ve 'bu olay Penchenier'in işten atılmasına neden olmuştur' denilmiştir.⁴ Aynı şekilde Emel C.Tamer bu dönemde haberlerin zorunlu olarak Charles de Gaulle ile

³ Aynı, ss.127-128. ı

⁴ Aynı, s.127.

başlayıp, Charles de Gaulle ile bittiğini yazmıştır.5Bazı araştırmacılar da Charles de Gaulle'ün televizyondaki anlık görüntülerine dahi çok önem verdiği hatta fiziğini ve sesini daha iyi kullanabilmek için teatral dersler bile aldığını iddia etmişlerdir.6

Aynı dönemde kamu hizmeti yayıncıları sadece haberlerde değil, ciddi tartışma programlarında bile devletin sansürü ile karşılaşmışlardır. Örneğin,1956 yılında 'Tribune des journalistes parlementaires' isimli program yayından kaldırılmış; 1958'de 'Le Fil de la Vie' isimli programın yapımcısı, programından bazı parçaların çıkartılmasının istenmesi üzerine hükümetin baskısını kınadığını ifade ederek istifa etmiştir.

Ayrıca hükümetin görüşlerini beğenmediği örneğin Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir, André Breton, Alaine Robbe-Grillet ve Simone Signoret gibi Cezayir'in bağımsızlığını savunan sanatçı, fikir adamı vs. ile program yapılmasını yasaklamasının; yayıncılar arasında, tepki ile karşılandığı ifade edilmiştir.7

27 Haziran 1964'te ise umulmadık bir gelişme olmuş, 1962 yılından beri başbakanlık görevini icra eden Georges Pompidou RTF'yi devletten bağımsız bir kuruluş yapacağını ileri sürerek, yeni bir yasa çıkarmış ve RTF'yi kamusal bir yapılanmaya sahip olan, ancak 'ticari ve sanayi bir kuruluş niteliğindeki' ORTF'ye(*Office de radiodiffusion -télévision française*) bağlamıştır.Yeni yasada Enformasyon Bakanlığı'nın sadece 'vesayetinden' bahsedilerek, eski yasadaki 'otoritesi' ifadesinin bir derece yumuşatılmış olması; 'yeni yasanın mali problemlere çözüm getirebileceği ve ayrıca idari atamalarda devlet baskısının en aza indirilebileceği' fikrinin doğmasına sebep olmuştur.8

Ne var ki, bu yasaya rağmen her şey eskisi gibi devam etmiş; örneğin, ORTF eski Genel Müdürlerinden Arthur Conte'nin anılarında yazdığı gibi ORTF yetkilileri çeşitli konularda yayın yapmadan önce eskisi gibi Enformasyon Bakanlığı'nın onayını almak zorunda bırakılmış veya herhangi bir alete gereksinen ORTF görevlileri yerine yenisini alabilmek için devletin mali denetim amacıyla koyduğu 'on yedi ayrı kademelik prosedürü' geçmek durumunda kalmışlardır.9

5 E.C.TAMER, *Dünü ve Bugünü ile Televizyon* (İstanbul: Varlık Yayınları,1983),s.69.

6 E.NOAM, *Television in Europe*(Oxford:Oxford University Press,1991),s.97.

7 R.THOMAS, *Ön. ver.*,s.12.

8 Aynı.,s.16.

9 Aynı.,ss.44-45.

Ayrıca kamu hizmeti yayıncıları hükümetin 'keyfi' olarak nitelendirilen atama ve görevden alma işlemleri ile karşı karşıya kalmaya devam etmiş; örneğin, Genel Müdür Yardımcısı Jacques Thibau'nun komünist sempatisini olmasından kuşkulandırdığı için görevden alındığı söylenmiştir.¹⁰

1964 yılında ORTF'nin ikinci kanalı yayına başlamış; ancak yeni kanalda da 'devletin sesinin' hakim olduğu söylenmiştir. 11 1968 olayları başladığında hükümetin kanallara müdahalesi daha tedirgin edici bir hal almış; zira olaylar başladığında öğrenci liderlerinin görüşleri ekrana hiçbir şekilde yansıtılmamış, haberciler o zamana kadar yaşamadıkları baskılar sonucunda tek yanlı yayın yapmaya zorlanmışlardır.

10 Mayıs 1968'de yayınlanan 'Panorama' isimli programda yer alan öğrenci görüşlerinin Enformasyon Bakanlığı'nun emriyle son anda kesilmesi ise bardağı taşıran son damla olmuş; muhabirler ve bazı teknisyenler özgür habercilik isteğiyle grev çağrısında bulunmuşlardır. Grev beş hafta sürmüş, grevin sonunda Charles de Gaulle'ün isteğiyle altmış beş muhabirin görevine son verilmiş, greve katılan diğer muhabirler de pasif görevlere atanmışlardır.

Bu olaydan sonra bir süre her partinin görüşüne yer veren tarafsız diyebileceğimiz bir yayın çizgisinin sürdürüldüğünden bahsedilmiş, bu gelişmelerde başbakan Jacques Chaban Delmas'ın çalışmalarının; özellikle yayınları istediği gibi değiştiren Enformasyon Bakanlığı'nın lağvedilmesinin ve iki kanalın haber biriminin ayrılmasının büyük payı olduğu ileri sürülmüştür.

Kamu hizmeti yayıncıları bu kısa dönemde tarafsız yayın yapmanın keyfini çıkarmışlardır. Ancak De Gaulle'den sonra cumhurbaşkanı olan Georges Pompidou, gelişmelerden hoşnut olmayan parlamentodaki De Gaulle'cülerin baskısı karşısında başbakan Jacques Chaban Delmas'ı görevden almak zorunda kalmıştır. Yeni başbakan ise Delmas'ın yaptığı bütün değişiklikleri 1972 yılında çıkarılan bir yasa ile eski haline döndürmüştür.

Georges Pompidou'nun cumhurbaşkanı olduğu dönemdeki yayıncılığı inceleyen araştırmacılar, Charles de Gaulle döneminde olduğu gibi bu dönemde de kamu hizmeti yayınlarının üzerindeki devlet baskısının aynen devam ettiğini belirtmişlerdir. Örneğin, Pierre Schaeffer incelemesinde

¹⁰ Aynı, s.19.

¹¹ Aynı.

hükümetin, 'keyfi' nedenlerle OTRF'nin Genel Müdürlerini sık, sık görevden aldığına değinmiş ve bu dönemde Genel Müdürlerin ortalama işte kalma sürelerini bir yıl, on ay, altı gün gibi oldukça kısa bir süre olarak hesaplamıştır.¹²

Kamu hizmeti yayıncılarının hazırladığı birçok programın da De Gaulle döneminde olduğu gibi, ekranlarda gösterilmesine izin verilmemiştir. Örneğin, 'Louis et l'aventure' ve 'L'Usine' isimli programlar sanayideki problemleri yansıttığı;¹³ Jacques-Yves Cousteau'nun programlarından bazıları da sanayinin yol açtığı kirliliği gösterdiği gerekçesi ile yayından kaldırılmıştır.¹⁴

Sansür korkusu ile Genel Müdürlerin özdenetim yolunu seçtiği ve en çok izlenen saatlerini diziler, ucuz yarışma programları ve heyecanlı piyeslerle doldurdukları; iki kanalın arasındaki rekabetin ise, bu tip programların daha da artmasına neden olduğu önemle vurgulanmıştır.

Bu dönemde Fransa'daki televizyon yayımları açısından yaşanan en önemli olumlu gelişme ise 'Tele-Batı Kırsal Gelişme Projesi' adı altında tarım forumlarının; ayrıca çeşitli mesleklerin gelişmesini sağlayan ve bakalorya sınavlarına hazırlanmaya yönelik birçok eğitsel programın yayınlanmaya başlanmasıdır.¹⁵

1960'lı yılların sonlarında ORTF'nin başlıca geliri olan ruhsat ücretleri kurumun giderlerini karşılamaya başlamış, hükümet çareyi reklam almakta bulmuştur. 1968 yılından itibaren Birinci ve İkinci Kanal'da reklam yayınlarına başlanmış ve böylece reklamlardan bütçenin %25 civarında bir gelir sağlanmıştır. Ancak tüm bu çabalara rağmen 1970'li yıllarda, kamu hizmeti yayıncılarının mali sıkıntısının katlanarak arttığı görülmüştür.

Bazı araştırmacılar bu durumu dünyada yaşanan ekonomik kriz ile açıklarken; bazıları da televizyon seti alımında doyuma ulaşıldığını iddia etmiş, tüm gelirin %70 civarında gelir getiren ruhsat ücretlerinin, hemen herkesin evinde televizyon setinin olmasından dolayı artık gelir getirmediği ve kurumun bu nedenden dolayı mali sıkıntı içine girdiği ileri sürülmüştür. Ayrıca, ORTF'nin birimlerinden kaynaklanan planlama ile ilgili aksaklıkların da kamu hizmeti kurumunun sıkıntısını arttırdığı

¹² P.SCHAEFFER, *Le Monde* (May 12-13, 1974)'R. THOMAS, *Ön. ver.*, s.87'deki alıntı.

¹³ *Aynı*, s.35.

¹⁴ E.NOAM, *Ön. ver.*, s.98.

¹⁵ A.AZİZ, *Radio ve Televizyonla Eğitim* (Ankara:Sevinç Matbaası, 1982), ss.142-150.

vurgulanmış; örneğin,1973 yılında 'Uyuyan Güzel'adlı yapıtın prodüksiyon biriminin hatasından dolayı bir milyon frank daha pahallıya mal edildiği yazılmıştır.¹⁶

1970'li yılların sonlarında hükümet ORTF'nin mali sıkıntısına geğici bir çözümler olarak, piyasaya sürülecek yeni renkli televizyonların ruhsat ücretlerini yarıya düşürüp, herkesin renkli televizyon almasını hedeflemiş ve böylece renkli televizyon ruhsatlarından maksimum gelirin elde edilmesine çalışmıştır.

1970'li Yılların Ortalarında Kamu Hizmeti Yayınlarını Devletten Bağımsızlaştırma Çabaları Ve Sonuçları

1974 yılında sağın cumhurbaşkanı adayı Valéry Giscard d'Estaing, arasında yayıncılıkta siyasi baskıyı sona erdirmeye sözünün de bulunduğu bir dizi vaat ile Fransa Cumhurbaşkanı seçilmiş; ancak bu dönemde de yayıncılığın devletten bağımsız bir yapıya kavuşturulmasının sağlanamadığı gözlenmiştir.

Aslında Giscard d'Estaing'in en büyük emelinin ticari televizyonların kurulması için gerekli zemini hazırlamak olduğu; hatta erkek kardeşinin bu konuda bir yasa tasarısı bile hazırladığı söylenmiştir. Ne var ki, Giscard d'Estaing'in bu konuda siyasi çevrelerden yeterli desteği görmediğı ve bundan dolayı da seçim vaatleri arasında yer alan 'ORTF'nin bağımsızlığının sağlanması konusuna' yoğunlaştığı belirtilmiştir.

Bu bağlamda iktidarın yeni bir yasa çıkararak, ORTF'yi yedi ayrı özerk şirkete ayırdığı görülür.İktidarın görüşüne göre, böylelikle başta devletin yayıncı kuruluşlar üzerindeki baskısı azaltılacak, kuruluşlar arasında rekabetin gelişmesi sağlanacak, rekabet programlarının kalitesini yükseltecek ve neticede kuruluşlar ekonomik açıdan refaha kavuşturulacaklardır.

Sonunda ORTF parçalanarak *TF1*, *Antenne*, *FR3* isimlerinde üç televizyon kanalı ve *SFP*(*Sinema-Televizyon Ortak Yapımcılık Ünitesi*), *TDF*(*Yayın Şirketi*), *INA*(*Merkez Eğitim, Arşiv, Araştırma ve Yapım Bölümü*) ve *Radio France* isimlerinde dört ayrı kuruluş oluşturulmuştur.

16 R. THOMAS, *Ön.ver.*, s.74.

Ne var ki, bu yapılanmanın devletin televizyonlar üzerindeki baskısının azaltılması açısından olumlu sonuçlar verdiğini söylemek hayli güçtür. Zaten bu bağlamda köktenci değişikliklerin de yapıldığını savunmak yanlış olur. Zira, yapılan en kapsamlı değişikliğin Yönetici Konsey'de (*Administrative Council*) gerçekleştirildiği ve yeni düzenleme ile eskiden on altı olan toplam üye sayısının altıya; Konsey üyeleri arasında hükümetin temsiliyet oranının ise, yarıdan üçte bire düşürüldüğü görülmektedir. Birçok araştırmacı bu değişikliği devletin yayın kurumlarından çekilmesine işaret olarak yorumlamışsa da, kimileri de Yönetici Konsey'in yayınlar açısından fazla bir etkisinin bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu görüşte olanlar esas yetkinin hükümetin atadığı Genel Müdür'de olduğunu, eskiden farklı olarak hükümetin bir değil, yedi ayrı Genel Müdür atadığını ve bunun da hükümetin şirketler üzerindeki baskısını sürdürdüğü anlamına geleceğini yazmışlardır. 17

ORTF'nin dağıtılmasının sonucunda sadece sınırlı bir rekabet gelişmiş ancak program kalitesinde amaçlanan yükseliş sağlanamamıştır. Aksine kanalların ucuz amerikan filmleri ile dolduğu belirtilmiştir. 18 İşte bu gelişmeler televizyonda yayımlanan programların kalitesinden ve tekdüzeliğinden uzun zamandır rahatsız olan halkı hayal kırıklığına uğratmıştır.

Bu dönemde devletin yayın kurumları üzerindeki baskısının kaldırılması açısından gelecek için umut verici bir gelişmenin daha yaşandığından bahsedilmiş; '*Haute Conseil de L'Audiovisuel*' isimli devletten bağımsız olarak görev yapacak ve yayıncılara tavsiye niteliğinde önerilerde bulunacak bir konseyin kurulduğuna dikkat çekilmiştir. 19 Ne var ki, çok geçmeden Konsey'in oluşturulma amacına aykırı düşecek gelişmeler yaşanmış örneğin, dönemin cumhurbaşkanı Konsey'in genel sekreterliğine damadının atanmasını sağlamıştır.

17 Aynı, s.66.

18 L.MOLLION, 'Fransa'da Yayıncılık Tekelinin Kaldırılması' *Hürriyet Eğitim Yayınları*, 10(1988), s.31.

19 E.NOAM, *Ön.ver.*, s.98.

1980'li Yıllarda Fransa'da Yayıncılık Alanında Yaşanan Değişiklikler Ve Devlet Tekelinin Kırılması

1981 yılında Fransa Cumhurbaşkanlığı'na sosyalistlerin adayı François Mitterand'ın seçilmesi ile sosyalist hükümetin radyo-televizyon alanında mevcut olan devlet tekeli kırarak, radyo ve televizyon üzerindeki baskının kaldırılması açısından yeni bir dönem başlattığı iddia edilmiştir.

Muhalefet yıllarındayken devlet tekeli kamu hizmeti yayıncılık ilkelerinin güvencesi olarak gören sosyalistler, her zaman devletin tekeli kırarak projelerin karşısında olmuşlar; hatta bu amaçla Giscard d'Estaing'in ticari televizyonların kurulması yönündeki çalışmalarını engellemişlerdir. Ancak iktidara gelince, 1982 yılında çıkardıkları yayıncılık yasası ile elektronik iletişim sistemine, basın grupları, ticari girişimciler, gönüllü kuruluşlar gibi devlet dışı grupların katılımına olanak sağlayacak şekilde düzenleme yaparak, farklı bir tutum sergilemişlerdir. Ne var ki, politikalarındaki bu ani değişiklik nedeniyle bazı yazarlarca büyük tepki gösterilmiş ve kıyasıya eleştirilmişlerdir.

Yeni yayıncılık yasasının çıkmasını takiben Fransa'nın ilk paralı televizyonu olan *Canal Plus* hizmete girmiş; daha sonra bu kanalı 1986 yılında *La Cinq* ve *La Six* isimlerinde iki kanal izlemiştir. Bu gelişmeler halk arasında oldukça heyecan yaratmış ve birçoklarının 'kamu hizmeti yayınlarının devrini kapadığı' yönünde yorumlar yapmasına neden olmuştur.

Diğer taraftan hükümet kamu hizmeti yayın kuruluşlarındaki siyasi baskıyı ortadan kaldırmak için, bu kuruluşlardaki idari mekanizmaların belirlenmesinde kullanılan yöntemi değiştirmiş; bu amaçla hükümet ile yayın kurumları arasında tampon görevi yapacak, hükümetten bağımsız bir biçimde yapılandırılan Görsel-İşitsel İletişim Yüksek Kurulu (*Haute Autorite de la Communication Audiovisuelle*) isimli bir kurul oluşturulmuştur.

Tüm bu gelişmeler birçokları tarafından devrim olarak nitelendirilirken, bazıları ise hükümetin radyo ve televizyon sisteminde yaptığı değişikliklerin boyutlarının abartılmamasının gerektiğini vurgulamış ve sosyalist hükümetin yayıncılık alanında devlet otoritesini tamamen ortadan kaldıramadığına işaret etmişlerdir. 20

20 B.ÇAPLI, *Televizyon ve Siyasal Sistem* (Ankara: İmge Kitapevi, 1995), s.38.

Son görüşteki kişiler yasanın yeni ticari televizyonların kurulması, kablolu yayın, veri iletişimi ve interaktif hizmetler gibi konularda sadece yerel girişimlere izin verdiğini önemle vurgulamışlar; yani ulusal çapta yayın yapacak veya uydulu yolu ile hizmet verecek istasyonlara yayın izni verme yetkisinin hala devletin elinde olduğuna dikkat çekmişlerdir.

Bu görüştekiler ayrıca devletin doğrudan ya da dolaylı şekilde yeni kurulan ticari televizyonların sahipliğini üstlenerek, televizyon alanındaki baskısını sürdürmenin yolunu da bulduğunu söylemişlerdir. Örneğin, *Canal Plus*'un en büyük ortağı olan Havas'ın çoğunluk hisseleri *Canal Plus* kurulduğunda devletin elinde bulunuyordu. *La Cinq* isimli kanal ise Mitterand'a yakınlığı ile tanınan Jerome Seydoux'ında içinde bulunduğu bir ortaklığa verilmiş; *La Six* isimli kanalın ihalesinde de Mitterand kabinesi, kendi siyasi görüşlerine uygun bir gruba tercih etmiştir.²¹

Ayrıca kamu hizmeti yayın kuruluşlarındaki atamalarda, devlet baskısını, arada tampon görevi üstlenerek yok etmesi beklenen Kurul'un, arzulanan çabayı göstermediği ve çoğu zaman siyasi baskı altında kaldığı ileri sürülmüştür.

Dolayısıyla birçok araştırmacı tarafından 'sosyalist hükümet döneminde, devletin görsel-işitsel yayın kurumları üzerindeki baskısının tamamen kaldırıldığından ve ulusal ve uydulu yayıncılığında devletin tekelinin tamamen kırıldığından bahsetmenin' oldukça güç olduğu belirtilmiştir.²² Özet olarak hükümet, televizyon yayıncılığı alanında yeni ticari yapılanmalar gerçekleşmesine olanak sağlamakla birlikte, 'özel sektörün ağırlıklı olarak rol oynadığı liberal bir kural dışılaşma hareketini' seçmemiş; daha ziyade 'katılımı, çoğulculuğu ve yerelleşmeyi öne çıkaran' ve 'devletin etkin yönlendirmesi altında gelişen' bir hareketi benimsemiştir. Bu bağlamda devlet doğrudan veya dolaylı yollardan yeni kuruluşların sahipliğini üstlenerek, ulusal yayıncılık alanındaki otoritesini sürdürmüştür.²³

1986 yılında iktidara sağcı kanadın gelmesi ile sosyalist hükümetin başlattığı kural dışılaşma hareketinin (deregulation movement), neo-liberal bir yaklaşım çerçevesinde yeni bir yol izlemeye başlayacağına dair yorumlar yapılmıştır. Yeni hükümet seçim öncesinde, 1960'lardaki De

21 E.NOAM, *Ön. ver.*, s.105.

22 B.ÇAPLI, *Ön. ver.*, ss.38-39.

23 C. PEKMAN, *Televizyonda Özelleşme: Avrupa'da Yayıncılığın Değişim Süreci* (İstanbul: Beta Basım A.ş., 1997), s.68.

Gaullle'cü yayın politikalarında değişiklikler olduğuna dikkat çekerek, yeni yayın politikalarında yayıncılığın geleneksel görevi olarak görülen Fransız kültürünü yayma işlevine yer verilmediğini, izleyicilerin tüketici olarak değerlendirildiği ve çoğunlukla ticari iletişim araçlarından kendilerine sunulan ürünler arasından seçim yapabilme olanağına sahip olacakları bir sistemi oluşturmayı öngördüklerini belirtmişlerdir.²⁴

16 Mart 1986 seçimlerinden galip çıkan Jacques Chirac yönetimi; göreve başladıktan hemen sonra, Yüksek Kurulu kaldırarak yerine Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Federal İletişim Komisyonu benzeri olan ve kamusal ve ticari radyo-televizyonların yayınlarını ve yayın politikalarını gözetmekle görevlendirilmiş İletişim ve Özgürlükler Ulusal Komisyonu (*Commission Nationale de la Communication et des Libertés*) isimli Komisyon'u kurmuştur. Ancak yeni Komisyon'un Fransız kültürünü korumak ve yaymakla görevlendirilmiş en yüksek merci olan Fransız Kültür Bakanlığı'nın denetiminde kurulmuş olması ve Komisyon'un on üç üyesinin de hükümet tarafından atanması, bazı araştırmacıların bu girişimin bile yayıncılığın geleneksel çizgisinde bir değişiklik olmadığını gösterdiğine dair yorumlar yapmasına neden olmuştur.²⁵

Daha sonra, Chirac bir ilki gerçekleştirerek devlete ait olan *TF1*'i özelleştirmiş, ayrıca *Canal Plus*'in en büyük hissedarı olan Havas'ın özel sektöre satışını gerçekleştirmiş ve *FR3*'ün de pek yakında satılacağını duyurmuştur.

TF1'in özelleştirilmesi süreci oldukça ilginç gelişmelerin yaşanmasına neden olmuş, hükümetin *TF1*'in verilmesi için yeşil ışık yaktığı Hachette grubu, iktidarın CNCL'ye yaptığı baskıya rağmen ihaleyi kaybetmiş ve CNCL, on yıllık bir süre için *TF1*'i yarı hissesi Bouyges şirketine ait olan bir konsorsiyuma verdiğini açıklamıştır .

TF1'in özelleştirilmesinden dolayı kamu hizmeti televizyon yayınları alanında bir boşluğun doğacağını farkında olan hükümet, bunu telafi etmek için aynı yıl *Arte - La Sept* olarak isimlendirilen, Fransa'ya ve Avrupa'ya kültürel yayınlar yapacak olan uydu kanalının hazırlığının başladığını duyurmuştur. *Arte*'nin finansmanı için kamu fonları ayrılacak hem de yayınlar ödemeli olacaktır.

24 B.ÇAPLI,Ön. ver.,s.40.

25 Aynı,s.42.

1987 yılının Şubat ayında ise yeni hükümet, sosyalist hükümetin seçimleri kaybedeceğinin farkına vararak iktidardan gitmeden önce ailece onayladığı *La Cinq* ve *La Six*'in işletme ruhsatlarını iptal ederek, söz konusu kanalların ihalesinin yeniden yapılacağını duyurmuştur. Yeniden düzenlenen ihale neticesinde, *La Figaro* ile birlikte yirmi bir bölgesel gazetenin sahibi olan ve sağ görüşlü olarak tanınan Robert Hersant, *La Cinq*'in hisselerinin yüzde yirmi beşini almış, Berlusconi'nin hisselerinde ise bir değişiklik olmamıştır. *La Six*'in sahipleri ise tamamen değişmiş ve bir Lüksemburg şirketine verilmiştir.

Hükümetin uygulamalarından da görüleceği üzere, devletin yayıncılık alanındaki tekeli Chirac'ın cumhurbaşkanlığı döneminde nihayet kırılmış; ancak devlet yayıncılık alanındaki otoritesini koruyarak, bazılarının 'kontrollü kural dışılaşma' olarak tanımladığı bir süreç yaşamaya başlamıştır.²⁶

1980'lerde Kamu Hizmeti Yayıncılarının Karşılaştığı Güçlükler

1980'lerin ilk yıllarında *TF1*, *Antenne2* ve *FR3* gibi kamu hizmeti yayıncıları, Fransa'da kural dışılaşma hareketini başlatan Françoise Mitterrand'ın cumhurbaşkanı seçilmesi ile birlikte, *Canal Plus*, *La Cinq* ve *La Six* gibi ticari televizyonların rekabeti ile karşı karşıya kalmış ve izleyicisinin önemli bir bölümünü kaybetmişlerdir. Uzaktan kumanda, VCR, kablolu yayın şebekeleri ve en önemlisi uydu yayıncılığı gibi teknolojik gelişmeler ise bu oluşumu hızlandırmıştır.

Bu dönemde izleyici kaybeden kamu hizmeti kanalları arasında en çok gelirinin yüzde yetmiş gibi büyük bir bölümünü reklamlardan sağlayan *Antenne 2*'nin sarsıldığı vurgulanmıştır.

1986 yılında ise cumhurbaşkanı seçilen Jacques Chirac *TF1*'i hemen özelleştirmiş ve *FR3*'ün de pek yakında satılacağını duyurmuştur. Kuşkusuz bu gelişmeler *TF1* ve *FR3* çalışanlarını oldukça etkilemiştir. *TF1*'in fazla vakit geçirilmeden özelleştirilmesi kurumun çalışanlarının, *BBC* çalışanlarının belirsizlik karşısında yaşadığı zor günleri yaşamaya önemli derecede engel olmuştur. Fakat *FR3*'ün özelleştirmesi konusundaki belirsizlik sürdüğü için *FR3* çalışanları için aynı şeyi söylemek mümkün olmamıştır.

26 C. PEKMAN, Ön. ver., s.71.

Avrupa'daki kamu hizmeti yayınlarını inceleyen Yves Achille ve Bernard Miège araştırmalarında, 1980'li yıllarda karşılaşılan güçlükler karşısında *Antenne2* ve *FR3*'ün arasında eskiden beri var olan işbirliğinin iyice pekiştiğinden bahsetmiş ve iki kanal yöneticilerinin özellikle *TF1*'in özelleştirilmesinden sonra rekabete karşı ortak bir strateji geliştirdiklerini vurgulamışlardır.²⁷

Achille ve Miège'in 'kısmi yüzleşme'(partial confrontation) olarak adlandırdığı bu stratejinin *Antenne2* ve *FR3*'ün geleneksel yayın çizgilerinden hareketle belirlendiği yazılmıştır.1974'ten beri popüler programlara ağırlık vererek *TF1* ile rekabet eden *Antenne2*'nin bundan böyle birçok ticari televizyon ile rekabet edecek şekilde yayın yapması ve kurulduğundan bu yana bölgesel özellikte kültürel programlar yayınlayan *FR3*'ün ise, tüm Fransa'ya hitap edecek eğitici, bilgilendirici kültürel programların çoğunlukta olduğu bir yayın çizgisini izlemesi kararlaştırılmıştır.Yani kısaca özetlemek gerekirse, bundan sonra, ticari televizyonlarla rekabet etme işini *Antenne2*; televizyonun kamu hizmeti işlevini ise *FR3* yerine getirecektir.

Achille ve Miège'e göre *Antenne2* ve *FR3*'ün bu stratejisi, izleyici kitlelerini elinde tutma açısından gayet başarılı olmuş ve bu gelişmenin neticesinde 1992 yılında iki kanallı işbirliği '*France Television*' başlığı altında pekiştirilmiştir.

1990'lı Yıllarda Fransız Kamu Hizmeti Yayınlarının Durumu

1990'lı yıllarda Fransız kamu hizmeti yayınları başta *TF1*, *Canal Plus* ve *M6* gibi birçok ticari kanalın rekabeti ile karşılaşmıştır.Bazı araştırmacılar, *La Cinquème* ve *Arte* isimli kanallara değinerek, ağırlıklı olarak kamu fonları ile finanse edilen; eğitim ve kültür içerikli yayınlar yapan bu kanalların da ileride *France2* ve *France3*'e rakip olabileceğini yazmışlardır.

Ancak UNESCO ve Avrupa Birliği'nin ortaklaşa yürüttüğü bir çalışmada *La Cinquème*'in etkin rekabeti için bir şey söylemenin erken

27 Y. ACHILLE ve B. MIEGE, 'The Limits to the Adaptation Strategies of European Public Service Television', *Media Culture and Society*,16,1(January 1994),s.34.

olduğu, bu kanalın henüz eğitim misyonunu bile tam anlamıyla yerine getirmedeğinden bahsedilmiştir .28

1989'dan beri uydu aracılığıyla yayın yapan ve başta Fransa olmak üzere Almanya, İsviçre ve Avusturya'da yaklaşık kırk milyon eve ulaşan *Arte* isimli kanalın ise, *France3* ile rekabetinden ziyade iki kanal arasındaki işbirliğinden bahsetmenin doğru olacağı kanaatinde olanlar fazladır.Zira iki kanal birbirlerine rakip olmak bir yana *France3*'te yayınlanan programların *Arte*'de tekrar yayınlanması için 1986 yılında bir anlaşma imzalamış ve böylece işbirliklerini daha da pekiştirmişlerdir.29

UNESCO ve Avrupa Birliği'nin 1998 tarihli raporuna göre 1989 ila 1995 yılları arasında *France3*; başta *TF1*, *Canal Plus* ve *M6* olmak üzere ticari televizyonlar ile olan rekabetini başarılı bir şekilde sürdürmüş ve her geçen gün izleyici sayısını arttırmıştır.*France2* ise 1991 yılına kadar izleyici kaybetmiş, daha sonra kültürel programların yanında yayınladığı popüler programlarla eski izleyici seviyesine yeniden ulaşmıştır.

Rapor Fransa'daki ticari ve kamu televizyonlarının (1995 yılında) saat 20.30 ila 22.00 arasındaki izlenme oranını şöyle açıklamıştır:*France3* % 20,00; *France2* % 23,90; *Arte* % 1,00; ticari kanallardan *TF1* % 35.70; *M6* % 11,20; *Canal Plus* % 5,00; diğerleri ise % 3.20 civarında olmuştur.30

France2, *France3*, *TF1*, *Arte* ve *M6* gibi kanallarda yayınlanan klasik müzik, tiyatro ve belgesel gibi kültürel programların yüzdelerinin de karşılaştırıldığı raporda, Fransız kamu hizmeti televizyon yayınlarının lehine bir sonuca varılmıştır. Rapor göre, bu tür programlara ticari televizyonlar neredeyse hiç yer ayırmamış; yahut *TF1* gibi ticari televizyonlar bu programları fazla izlenilmeyen zaman dilimlerine koymuşlardır.Oysa *France2* ve özellikle *France3* gibi halkı eğitime ve bilgilendirme görevinin bilincindeki kamu hizmeti yayıncıları, bu tür programları gün içerisine yaymış; ayrıca hafta sonunda da yayınlamaya özen göstermişlerdir.

Ancak bugün bazı çevreler halen *France 2* ve *France 3*'te yayınlanan kültürel programları tatmin edici sayıda ve içerikte bulmamakta, her iki

28UNESCO and EUROPEAN COMMISSION,Cultural Programmes on European Public Television Channels:Comparative Approach Recommendations(CLT-98/WS/11),s.85.

29 L.MOLLION,Ön. ver.,s.31.

30 UNESCO and EUROPEAN COMMISSION,„Ön. ver. „s.86.

kanalı da ticari televizyonlara ayak uydurmakla suçlamaktadırlar. Sosyalistlerin 1989 yılında CNCL'yi kaldırarak, yerine kurdukları Radyo Televizyon Yüksek Kurulu (*Counsel Supérieur de L'audiovisuel*), yapısı itibarıyla politik baskılara oldukça açıktır. Başkan dahil olmak üzere dokuz üyeden oluşan CSA'nın üç üyesi Fransa Cumhurbaşkanı, üç üyesi Meclis Başkanı ve son üç üyesi de Senato Başkanı tarafından göreve getirildiğinden, *France2* ve *France3*'ün Genel Müdürlerini seçen Kurul'un yapısı bir an evvel değiştirilmelidir.³¹

Ayrıca *France 2* ve *France 3*'ün örgütsel yapılarında çok önemli bir rol oynayan ve on iki kişiden oluşan Müdürler Kurulu'nda da aynı aksaklığın gözlemlendiği iddia edilmektedir. Müdürler Kurulu'nun üyelerinden dördü CSA'yı ve diğer dördü devleti temsil etmekte geri kalan son dört üyeden biri Parlamento tarafından, biri Senato tarafından atanmakta ve sadece iki üye kanal çalışanları arasından seçilmektedir.

Bu görüşü paylaşanlar Fransa'daki kamu hizmeti yayın kuruluşlarının üzerindeki devlet baskısına en somut kanıtın, her yıl Fransa Başbakanı veya onun görevlendirdiği bir bakan tarafından belirlenen ve kamu hizmeti yayın kurumlarının uyması gereken kuralları ve yükümlülükleri içeren 'Cashiers des Charges' isimli belge olduğunu yazmışlardır.³²

Bir diğer görüşe göre ise, günümüzde Fransız kamu hizmeti televizyon yayınları bağımsızlığına ve özerkliğine tamamen kavuşmuştur. Kamu hizmeti televizyonlarının denetimi ve üst düzey yönetimini Görsel-İşitsel Yüksek Konsey'e bırakılmıştır. 'Bu Konsey özerktir. Üyeleri Devlet Başkanı, Senato Başkanı ve Meclis Başkanı tarafından seçilmiştir. Bu başkanlar mutlaka iktidar olmazlar. Örneğin, bugün Senato'da muhalefet çoğunluktadır, senato başkanı da iktidar partisinden değildir. Yüksek Konseyin üyelerinin seçiminde gerek Cumhurbaşkanı, gerek Parlamento başkanları tam bir yansızlıkla davranmışlar ve kendi alanlarında saygınlığı olan ve siyasal yaşamda rol oynamamış olan kişileri seçmişlerdir'.³³ Bu görüşü benimseyenler bahsettikleri iyileşme sonucunda, eskiden 'devlet televizyonu' hüviyetinde olan Fransız kamu hizmeti yayınlarının, artık gerçek anlamda 'kamu hizmeti yayınları' olduğu fikrini öne sürmüşlerdir.

31 B. ÇAPLI, *Ön.ver.*, s.95.

32 *Aynı*, s.96.

33 H. TOLU, 'Kamu Hizmeti Yayıncılığı' (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü RadyoTelevizyon Sinema Anabilim Dalı, 2000), s.129.

Sonuç

1958 yılından bu yana devlet, Fransız kamu hizmeti televizyon yayıncılarının üzerinde çeşitli şekillerde baskı uygulamıştır. Tüm Avrupa'da yaşanan kuralsızlaşma döneminde bile devlet, yayıncılık alanındaki gücünü korumaya özen göstermiş; hatta yeni kurulacak ticari televizyonlarda bile söz sahibi olmanın yollarını aramıştır. Bugün hala devletin kamu hizmeti televizyon yayınları üzerindeki baskısı tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Halkın Fransız kamu hizmeti yayınlarına karşı tutumu koşullara göre değişmiştir. Televizyon yayınlarının başladığı ilk on yılda halk bir türlü yeni kitle iletişim aracını kabul edememiş, radyolarını tercih etmiştir. Televizyon yayınlarını benimsemeye niyetlendiğinde ise, kamu hizmeti yayınları 'devletin sesi' haline dönüşmeye başlamıştır. Zamanla tekdüze ve taraflı yayınlardan bıkan halk, her seçimde benzer vaatlerle gelen partilere inanmış; ancak daima hüsrana uğramıştır. Ara sıra sesini yükseltse de özlediği tarafsız ve zengin yayınlara kavuşamamıştır. Dünya'da liberalleşme rüzgarlarının esmesi ile tekrar umutlanan halk, bu sefer yeni kurulan ticari televizyonlarda aradığını bulmaya çalışmıştır. Ne var ki, ticari yayınlar, bilgilendirici, eğitici, düzeyli bir şekilde eğlendiren, toplulukları kaynaştıran, şiddet ve aşırı cinsellikten uzak gerçek kamu hizmeti modellerinin ortaya koyabileceği programlardan oldukça uzak kalmaktadır. Fransız kamu hizmeti yayıncıları finans güçlüklerinin yanısıra hükümetlerin yeni düzenlemelerine ayak uydurmak; keyfi uygulamalara ve zaman zaman da dayatmalara boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Ticari televizyonların kurulmasından sonra seyirci kitlesini kaybetme korkusu ile ticari televizyonların programlarını taklit etmeye başlamışlardır.

Bugün gelinen noktada, Fransız kamu hizmeti yayıncılığının önemli bir girişim içinde olduğu söylenebilir. En azından Fransızlar kamu hizmeti yayıncılığın önemini kavradıkları için *France3*'ün örnek bir kamu hizmeti televizyon kanalı olmasına çaba sarf etmektedirler. Her ne kadar *France Television*'da yayımlanan eğitici ve bilgilendirici kültürel programların niteliği ve niceliği bazı çevrelerce tatmin edici bulunmasa da, bu tür programların gerek içerik, gerekse hafta ve gün içerisindeki dağılımları açısından rekabetin ilk yıllarına oranla olumlu aşamalar kaydettiği belirtilmiştir.

Ülkelerin küreselleşme sürecine ayak uydurmaya çalıştığı günümüzde, Fransız kamu hizmeti televizyon yayıncılarının yayın stratejileri Türk yayıncıları için olumlu ve olumsuz yönleriyle incelenmesi gereken bir model olarak görülebilir.

Kaynakça

- ACHILLE, Yves. and MIEGE, Bernard. 'The Limits to the Adaptation Strategies of European Public Service Television', Media Culture and Society,16,1, January 1994.
- AZİZ Aysel.Radyo ve Televizyonla Eğitim.Ankara:Sevinç Matbaası,1982.
- ÇAPLI, Bülent.Televizyon ve Siyasal Sistem.Ankara:İmge Kitapevi,1995.
- EUROPEAN COMMISSION,The Digital Age European Audiovisual Policy.Brussels-Luxembourg,1998.
- MOLLION, Lois.'Fransa'da Yayıncılık Tekelinin Kaldırılması',Hürriyet Eğitim Yayınları, 10,1988.
- NOAM, Eli.Television in Europe.Oxford:Oxford University Press,1991.
- PEKMAN Cem.Televiyonda Özelleşme: Avrupa'da Yayıncılığın Değişim Süreci.İstanbul:Beta Basım A.ş.,1997.
- TAMER, Emel.Ceylan.Dünü ve Bugünü ile Televizyon.İstanbul:Varlık Yayınları,1983.
- THOMAS, Ruth.Broadcasting in France.London: Cox and Wyman Ltd.,1976
- TOLU, Hüsnü.'Kamu Hizmeti Yayıncılığı'.Yayınlanmamış Doktora Tezi ,İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü RadyoTelevizyon Sinema Anabilim Dalı,2000.
- UNESCO and EUROPEAN COMMISSION,Cultural Programmes on European Public Television Channels:Comparative Approach RecommendationsCLT-98/WS/11.